

Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku

k uzneseniu č. k. PL. ÚS 3/2022-11 z 2. marca 2022

1. Ústavný súd od jesene 2020 konštantne odmieta návrhy všeobecných súdov na posúdenie ústavnosti zákonných noriem, ktoré sa týkajú súkromnoprávných vzťahov, s tvrdením, že nález o nesúlade časovo smeruje do budúcnosti, pričom všeobecné súdy pri svojom rozhodovaní posudzujú právny vzťah podľa času a normy, keď vznikol, a derogácia tejto normy by znamenala retroaktívny zásah do daného vzťahu, a to podľa väčšiny pléna ústavný princíp právnej istoty nedovoľuje.

2. Za hľadanie právnych názorov na ochranu ústavnosti si plénum vážim, ale tento konkrétny právny názor na konkrétnu kontrolu ústavnosti, či skôr koncepcia, nie je len v napätí s ústavným textom, ale tiež s povojnovým vývojom európskeho ústavného súdnictva, a nie je v špecifickom zmysle demokratický. Z tohto dôvodu pripájam k veci odlišné stanovisko, resp. oproti doterajším (PL. ÚS 24/2020, PL. ÚS 5/2021, PL. ÚS 6/2021) abstraktnejšie odlišné stanovisko ku konkrétnej kontrole.

3. V odlišnom stanovisku sa nevyjadrujem k predmetnej veci ako takej, ale výlučne ku koncepcii neprijímania návrhov všeobecných súdov na nesúlad súkromnoprávných noriem.

4. Zo skutočnosti, že nálezy o nesúlade súkromnoprávných noriem môžu mať retroaktívny vplyv na účastníkov konania, nevyplýva, že sa takéto veci vôbec nemajú prijímať a meritórne rozhodovať. Zložité temporálne otázky, resp. otázky právnej istoty sú riešiteľné v rámci meritórneho rozhodnutia.

demokracia

5. V bode 15 uznesenia sa píše o *pomoci* ústavného súdu predkladajúcemu všeobecnému súdu („rozhodnutie by nedokázalo naplniť funkčnú podstatu návrhového oprávnenia všeobecného súdu, ktorou je účinná pomoc ústavného súdu všeobecnému súdu prostredníctvom vyriešenia prejudícia ústavno-právnej povahy“) a v záverečnom odseku 29 sa nachádza v podstate poučenie všeobecným súdom, aby predkladali ústavnému súdu dokonalé podania. Myslím, že takéto uvažovanie nie je správne. V jeho pozadí je pravdepodobne skutočnosť, že ústavný súd rozhoduje o objektívnom práve – o tom jednom všeobecne platnom práve, zatiaľ čo všeobecné súdy rozhodujú o subjektívnych právach, teda *len* o aplikácii toho hlavného objektívneho práva. Podľa môjho názoru však v tejto situácii ústavný súd nepomáha okresnému súdu, ale ústavný súd spolu s okresným súdom pomáhajú, teda slúžia ústavnosti, občanom, riadnemu chodu práva.

6. Na uvažovaní väčšiny ma, samozrejme, zarmucuje skutočnosť, že ústavný súd na základe impulzov z justičnej, a teda občianskej reality neodstraňuje právne normy, ktoré môžu byť protiústavné. Ešte o čosi viac ma zarmucuje, že takýto štýl myslenia môže byť výrazom nedôvery k istej podobe demokracie. Nemyslím tým demokraciu ako spôsob obnovovania

moci voľbami (PL. ÚS 18/1999), ale demokraciu ako dôveru v schopnosti spoločnosti a jej inštitúcií, presnejšie rozmanitej spoločnosti, si na základe *komunitnej* skúsenosti a *iniciatívy* upravovať svoje pravidlá. Demokracia v tomto zmysle znamená, že chceme spoznať aplikačné právne problémy a chceme ich riešiť. Vo všeobecnosti, podstatou demokracie nie je bezchybnosť, ale bezchybnosť demokracie spočíva v schopnosti chyby poznávať a naprávať ich.

7. Na konanie o súlade sa možno pozrieť z dvoch previazaných hľadísk, a to z hľadiska (i) typu navrhovateľa a (ii) aplikácie preskúmvanej normy. Ak na ústavnom súde podá návrh skupina poslancov, generálny prokurátor či iná ne-justičná autorita, tak ústavný súd preskúmava objektívne právo. Mocenská autorita žiada ústavný súd, aby preskúmal objektívne právo, pričom takýto návrh nemusí mať nutne súvis s autentickými právnymi problémami a pri posudzovaní normy ústavný súd nemusí mať nutne vedomosť, ako sa posudzovaná (napríklad nová) norma skutočne aplikuje. Oproti tomu návrh od všeobecného súdu vychádza z tisícok rôznych súdnych prípadov, ktoré reflektujú problémy slobody jednotlivcov, a netýka sa normy, ktorá sa možno aplikuje, ale normy, ktorá sa aplikuje určite. (Tým nijak nezmenšujem význam abstraktnej kontroly.)

8. Ústavný súd svojím výkladom obmedzuje tú, v naznačenom zmysle, najdemokratickejšiu, najkonkrétnejšiu podobu súdnej ochrany ústavnosti.

demokracia

9. Právny život je v demokratickej spoločnosti prirodzene veľmi *rozmanitý*. Jednotlivé prípady sú zväčša veľmi osobité a až po riadnom konaní ich možno detailne poznať. Z tohto pohľadu je škoda, ak nie sme zvedaví na aplikačnú prax a neoveríme všetky detaily jednotlivých návrhov, pretože až po dôkladnom poznaní a prerokovaní veci možno zistiť, aké presné účinky by mal derogačný nález a ako je tieto účinky potrebné moderovať.

10. Skúsenosti z komparatívneho práva ukazujú, že jestvujú veľmi *rozmanité* varianty konkrétnych (temporálnych) účinkov rozhodnutí súdov ústavného typu, dokonca vrátane toho, že sa rozhodnutie o derogácii normy nepremietne do vecí, z ktorých návrh vzišiel. Podľa mne dostupných poznatkov však nie je ústavného súdu, kde by sa pre prípadné retroaktívne účinky odmietli vôbec vecou zaoberať (porov. Popelier et al. The effects of judicial decisions in time, Cambridge, United Kingdom: Intersentia Publishing, 2014).

11. Je pravdou, že nález môže mať isté retroaktívne účinky a že v súkromnom práve to môže byť komplikovanejšie, a je dobré, že na to ústavný súd myslí. V systéme koncentrovaného ústavného súdnictva si otázku ústavnosti zákona nemá riešiť všeobecný súd sám. Kompetenciu všeobecného súdu podať návrh na nesúlad na jednej strane a prípadné retroaktívne účinky na strane druhej ústavný súd v podstate „vyvažuje“ tak, že súkromnoprávne normy na návrh všeobecného súdu nemožno preskúmať. Nejde tu však zo strany ústavného súdu o vyváženie, ale o jednostranný akcent na jednu zložku právnej istoty, a to bez opory v ústavnom texte. Ide o *statický* prístup k vlastnej roli ústavného súdu so statickým vnímaním práva a spoločnosti.

12. Bez nutnosti nanovo vyvažovať ústavu je už ústavne vyváženým taký postup, v ktorom by sa ústavný súd vecou zaoberal a prípadné zložitejšie temporálne otázky riešil po vydaní meritórneho nálezu, a tak iniciatívne zladil v súlade s demokratickým právnym štátom prospech celku na strane jednej a prípadnú záťaž na jednotlivcov na strane druhej [„*Irrespective of the starting point (ex nunc, ex tunc), the courts' practice reveals an undeniable need for flexibility. Apparently, specific cases call for tailored inter-temporal effects*“ In: Popelier et al (2014), s. 3]. Ústavný súd vie moderovať priamo výrok (PL. ÚS 6/94) a už taktiež nastavoval aj temporálne účinky (PL. ÚS 17/08).

13. Súdny dvor taktiež modifikuje temporálne účinky [Dominik Düsterhaus, *Eppur Si Muove! The Past, Present, and (possible) Future of Temporal Limitations in the Preliminary Ruling Procedure*, Yearbook of European Law, Volume 36, 2017, Pages 237–274, <https://doi.org/10.1093/yel/yew026>]. Pestrosť demokracie však môže pri mnohých súkromnoprávných veciach viac či menej harmonizovaných právom EÚ znamenať, že aktívne všeobecné súdy budú hľadať odpovede v Luxemburgu, a nie v Košiciach na úkor kultivácie našej ústavnosti.

demokracia

14. Dnes sa všetky rozhodnutia súdov zverejňujú na internete a v právnických databázach. To je veľmi dôležité pre prax, pre bádanie, pre verejnosť a pre demokraciu. Je však nemožné, aby každé rozhodnutie niekto prečítal a osobitne zhodnotil. Myslím si však, že raz bude možné aj na základe kyberprostriedkov zhodnotiť úplne všetky naše rozhodnutia (k vývoju porov. Harašta, Jakub et al. *Citační analýza judikatury*. Vydání první. Praha : Wolters Kluwer, 2021. xiv, 256 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7598-749-5). Už dnes vzbudzuje naša judikatura ku konkrétnej kontrole rozpaky (porov. diskusiu na vlákne Gyrfas, J. *Cesta zarúbaná: Má ešte zmysel napádať v súdnom konaní súlad predpisu s ústavou?* In: <https://www.lexforum.sk/731>). O to väčšie rozpaky môže vzbudzovať z časového odstupu. Predbežná otázka má DNA v talianskom ústavnom práve a odtiaľ plynie aj inšpirácia pre predbežnú otázku pred Súdnym dvorom. Z praxe Súdného dvora plynie prezumpcia aplikovateľnosti predbežnej otázky, Súdny dvor prezumuje, že otázka je podávaná z rozumných dôvodov a kolegiálne na ňu svojim predkladajúcim súdom odpovedá. Pre našu aktuálnu judikaturu niet žiadnej komparatívnej paralely. Aj federálny československý ústavný súd návrh súdu týkajúci sa súkromnoprávných vzťahov riadne prerokoval a príslušné zákonné ustanovenie napokon vyhlásil za nesúladne (pracovnoprávny vzťah – Pl. ÚS 72/92; https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/prilohy/sbirka_usneseni_a_nalezu.pdf).

15. Súdny dvor k svojmu vzťahu k predkladaným prejudiciálnym otázkam konštantne uvádza (C-621/18, body 26 a 27), že „*prináleží iba vnútroštátnemu súdu, ktorý prejednáva spor a ktorý nesie zodpovednosť za následné súdne rozhodnutie, aby so zreteľom na osobitosti veci posúdil tak potrebu rozhodnutia v prejudiciálnom konaní pre vydanie svojho rozsudku, ako aj relevantnosť otázok, ktoré kladie Súdnemu dvoru. V dôsledku toho, ak sa položené otázky týkajú výkladu určitého predpisu práva Únie, Súdny dvor je v zásade povinný rozhodnúť*

(rozsudky zo 16. júna 2015, *Gauweiler a i.*, C-62/14, EU:C:2015:400, bod 24, ako aj zo 7. februára 2018, *American Express*, C-304/16, EU:C:2018:66, bod 31). Bod 27: Z toho vyplýva, že pre otázky týkajúce sa výkladu práva Únie platí prezumpcia relevantnosti. Súdný dvor teda môže odmietnuť rozhodovať o prejudiciálnej otázke položenej vnútroštátnym súdom len vtedy, ak je zjavné, že požadovaný výklad predpisu Únie nemá nijakú súvislosť s existenciou alebo predmetom sporu vo veci samej, pokiaľ ide o hypotetický problém, alebo ak Súdný dvor nedisponuje skutkovými ani právnymi podkladmi potrebnými na užitočnú odpoveď na otázky, ktoré mu boli položené (rozsudky zo 16. júna 2015, *Gauweiler a i.*, C-62/14, EU:C:2015:400, bod 25, ako aj zo 7. februára 2018, *American Express*, C-304/16, EU:C:2018:66, bod 32).“.

16. Hans Kelsen, presvedčený demokrat a spoluautor myšlienky koncentrovaného ústavného súdnictva, priamo adresoval otázku retroaktivity pri konkrétnej kontrole noriem. Tvrdil, že takáto retroaktivita je technicky nevyhnutná, pretože predkladajúci súd by nemal žiadnu motiváciu sa obracať na ústavný súd, ak by výsledok nemal rolu v jeho prebiehajúcom prípade (Kelsen, H. *Wer soll der Hüter der Verfassung sein?* 2. Auflage. Mohr Siebeck: Tübingen, 2019, s. 44; cit. podľa Gyarfás, J. Cesta zarúbaná: Má ešte zmysel napádať v súdnom konaní súlad predpisu s ústavou? <https://www.lexforum.sk/731>).

17. Ústavný súd pristúpil k radikálnej zmene svojej judikatúry bez nejakého (avizovaného) dôvodu. V doterajšom vývoji rozhodovacej činnosti vznikali otázky temporálneho pôsobenia skôr pri nesúladoch vyslovených na návrh ne-justičných navrhovateľov (PLz. ÚS 1/06, PL. ÚS 25/00). Na tomto mieste sa vynára argument, že ak je vyslovený nesúlad súkromnoprávnej normy na návrh iného navrhovateľa než súdu, tak tiež vznikajú otázky aplikácie nálezu na prebiehajúce neuzavreté konania, len tam nepoznáme konkrétnych účastníkov daných konaní.

demokracia

18. Demokracia stále funguje. Demokracia stále funguje, pretože „vdďaka“ odmietaniu konkrétnej kontroly sme sa o nej dozvedeli prakticky všetko. O jej temporálnych účinkoch, o rozdieloch, či podá návrh prvostupňový alebo odvolací súd (porov. odlišné stanoviská k PL. ÚS 24/2020), o tom, že všeobecný súd nie je oprávnený, ale povinný podať návrh (porov. odlišné stanovisko k PL. ÚS 29/2020), ak sú naň splnené podmienky. O konkrétnej kontrole vieme všetko, len to nevyužívame. Tým, že ju strácame, o to viac si ju vážime. Aktuálnou judikatúrou vzdiaľujeme občanov od ich ústavného súdu, čo nie je priateľské k demokracii.

19. Nemožno si ešte opäť nepripomenúť základné právne argumenty vyplývajúce z textu ústavy. Právomoc všeobecného súdu podať návrh na ústavný súd je daná v čl. 144 ods. 2 a čl. 130 ods. 1 písm. d) ústavy a koncentrovaná ochrana ústavnosti je daná tiež čl. 124 a čl. 127 ods. 5 ústavy. Natolko konkrétne kompetenčné ustanovenia nemôžu byť vyvažované ako také a nemôžu byť vyvažované ani podstatne abstraktnejším a mnohoobsažným princípom právnej istoty. Doplnil by som ešte jednu výkladovú poznámku: Článok 144 ods. 2 ústavy je jasná norma. Ide o priamo aplikovateľné uzavreté pravidlo, nie o otvorený vyvažovateľný princíp. Výklad väčšiny sa javí veľmi komplikovaný: Najprv sa vytvorí

výnimka z prípustnosti konkrétnej kontroly ústavnosti – súkromnoprávne normy. A z tejto výnimky sa vytvoria podvýnimky, kde predsa len konkrétna kontrola je možná (konštitutívne rozhodovanie – bod 15.1 uznesenia). Komplikovanosť výkladu v kontraste so znením normy naznačuje, že presvedčivejší je jednoduchý nelimitujúci výklad prípustnosti konkrétnej kontroly ústavnosti. Výklad pléna nie je tiež v súlade so štandardmi procesného práva: Prípustnosť vecí, procesné podmienky sa posudzujú podľa kritérií zreteľných na začiatku konania samotného, resp. v jeho priebehu. Prípustnosť sa nikdy neposudzuje podľa eventuálneho výsledku konania, tak ako to vyplýva z uznesenia pléna.

demokracia

20. Myslím, že na základe demokracie, na základe súťaže myšlienok ústavný súd bude ďalej hľadať postoj ku konkrétnej kontrole zákonov regulujúcich súkromnoprávne vzťahy. V demokracii sa často až po náročnej ceste vrátíme k štandardu, ktorý sme pôvodne považovali za samozrejímavý. Ale získali sme tým mnoho skúsenosti a cenu znovunadobudnutého štandardu.

V Košiciach 2. marca 2022

Peter Straka

sudca